

Taisto Hujanen

Radio- ja TV-tutkimus Suomessa: yleisradiotutkimuksesta radio- ja tv-opin kautta mediatutkimukseen¹

Yleisradiotutkimus on käypä termi kuvaamaan paitsi suomalaisen radio- ja tv-tutkimuksen syntyä 1960-luvulla myös sen kehitystä pitkälle 1980-luvulle. Kansallinen yleisradio oli Suomessa radio- ja tv-tutkimuksen keskeinen vauhdittaja ja samalla tutkimuskohde. Kun tuo laitos lisäksi kantoi nimenään Yleisradiota, voidaan radio- ja tv-tutkimuksen alkuvaiheista puhua Yleisradiotutkimuksena isolla kirjaimella.

Mutta varhainen radio- ja tv-tutkimus oli myös yleisradiotutkimusta pienellä kirjaimella. Tässä mielessä sen määrittäjänä oli se yhteiskunnallinen ja kulttuurinen instituutio, mitä Yleisradio laajemmin nähtynä edusti: yleisradiotoiminta, broadcasting, joka tarkoitti ja tarkoittaa maanpäällistä, vapaasti säteileviin radioaaltoihin perustuvaa, radio- ja tv-toimintaa. Yleisradiotoiminta oli 1960-luvun Suomessa voimakkaasti kehittyvä joukkoviestinnän muoto. Radion ULA-verkko (FM-radio) saatiin rakennettua valmiiksi, ja television ykkösverkko kattoi koko maan vuosikymmenen loppuun mennessä. Televisio kehittyi seuraavalla vuosikymmenellä kansalliseksi yleistelevioksi, samalla kun radiossa ruvettiin hajauttamaan toimintoja kehittämällä aluetoimintaa ja eriyttämällä kanavia.

Vuonna 1967 Yleisradiossa perustettu pitkän tähtäyksen suunnitteluyksikkö (PTS) on tärkeä virstanpylväs suomalaisen radio- ja tv-tutkimuksen kehityksessä. Yksikön tehtävänä oli tukea arvoihin sitoutunutta tavoitteellisuutta Yleisradion ohjelma-toiminnassa. Tavoitteenasettelussa korostettiin yhteiskuntaa sekä radio- ja tv-toimintaa koskevan tutkimustiedon merkitystä ja tätä varten PTS-toiminnassa haettiin aktiivisesti yhteistyötä yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa. Tätä kautta Yleisradiosta tuli tärkeä moottori siinä murroksessa, joka 1960-luvun lopulla toi amerikkalaistyypin empiirisen joukkoviestinnän tutkimuksen suomalaisiin yliopistoihin (esimerkkejä 1960-luvun lopun tutkimusyhteistyöstä ks. Hujanen, 1997; ks. myös Pietilä ym., 1992).

Yleisradiotutkimus sekä isolla että pienellä kirjaimella oli keskeinen tekijä empiirisen joukkoviestinnän tutkimuksen (nk. MCR-perinne) marssissa suomalaisen alan tutkimukseen ja opetukseen 1960-luvun lopulla. Yleisradiotutkimus oli otteeltaan joukkoviestinnällistä, ja tämän mukaisesti sen keskeisiksi alueiksi määrittyivät kanavan, lähettäjän, sanoman ja vastaanottajan tutkimus. Yhdysvalloissa mutta myös Iso-Britanniassa yleisradiotutkimus, broadcasting research, tunnettiin joukkoviestinnän tutkimuksen alueena, joka oli vahvasti sidoksissa yleisradioyhtiöiden toimintaan ja tarpeisiin. Vastaanottajan tutkimus muodostui erityisen tärkeäksi amerikkalaisessa kaupallisessa radiossa ja televisiossa, ja yleisötutkimuksesta kehittyi näin yleisradiotutkimuksen hallitsevin alue. Mutta radio- ja tv-yhtiöiden ohella yleisradiotutkimusta vauhdittivat yliopistojen ja korkeakoulujen uudet toimittajakoulutusohjelmat, jotka ryhtyivät vastaamaan laajenevan radio- ja tv-toiminnan työvoimatarpeisiin (amerikkalaisen yleisradiotutkimuksen historiasta ks. Delia, 1987).

---

¹ Tähän artikkeliin on yhdistetty aineksia kahdesta aiemmasta julkaisusta (Hujanen 1992 ja 1997). Aikaisempaa aineistoa on tässä muokattu ja päivitetty sekä osittain myös laajennettu.

Suomessakin yleisradiotutkimuksen kiinnittyminen yliopisto-opetukseen ja tutkimukseen tapahtui kiinteässä yhteydessä toimittajakoulutuksen muutoksiin. Korkeakoulutasolla annetun toimittajakoulutuksen historia on Suomessa poikkeuksellisen pitkä: juuret juontavat Helsingissä toimineeseen yhteiskunnalliseen korkeakouluun 1920-luvun puoliväliin. Koulu muutti vuonna 1960 Tampereelle ja aloitti muutoksen Tampereen yliopistoksi. Jo seuraavana vuonna 1961 korkeakoulun vuonna 1947 perustettu sanomalehtiopin professori muutettiin lehdistö- ja tiedotusopin professoriksi. Muutoksen myötä, kuten Pietilä ym. (1992) asian ilmaisevat, sanomalehtioppi muuttui positivistis-empiiriseksi joukkotiedotusta koskevaksi tutkimukseksi; toisin sanoen, amerikkalainen MCR-perinne syrjäytti saksalaisperäisen sanomalehtiopin.

Seuraavaksi Tampereelle muuttaneen yhteiskunnallisen korkeakoulun toimittajakoulutuksessa toteutettiin vuonna 1965 linja-jako, joka toi lehtityön rinnalle radio- ja tv-työn opetuksen. Samaan aikaan Yleisradio ryhtyi Eino S. Revon tultua pääjohtajaksi luomaan ja tiivistämään yhteyksiä yliopistoihin ja korkeakouluihin. Yleisradion ja Tampereen yliopiston kesken sovittiin mm. Meranon yliopistoksi kutsutusta järjestelystä, joka mahdollisti Yleisradion työntekijöille tiedotusopin perusopintojen suorittamisen yhtiön tiloissa Helsingissä. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tutkimuslaitoksen tutkijat olivat puolestaan aktiivisia Yleisradion yleisömittausten (nk. indeksitutkimukset) kehittämisessä ja säännöllistämässä (tästä Suhonen & Varis, 1968). Jo vuonna 1967 yliopisto käynnisti valmisteluprosessin, jonka tuloksena lehdistö- ja tiedotusopin rinnalle perustettiin vuonna 1969 uusi tiedotusopin professori. Sen opetusalaksi määriteltiin radio- ja tv-oppi, ja toimittajakoulutuksessa aiemmin toteutettu linjajako vahvistettiin näin osaksi joukkoviestinnän tutkimusta.

Tampereen yliopiston uudessa tiedotusopin professorissa yleisradiotutkimus, broadcasting research, institutionalisoitui osaksi suomalaista akateemista tutkimusta ja koulutusta. Mutta on tärkeää huomata, ettei viran määrittelyssä puhuta yleisradiotutkimuksesta vaan radio- ja tv-opista. Nimitys rinnastuu sanomalehtiopista alkaneeseen oppi-perinteeseen, jonka taustalta löytyy saksalaisen lehdistöteorian ja -historian vaikutusta. Saksalainen sanomalehtioppiikin oli vähitellen eriytynyt ja täydentynyt radio- ja televisio-opilla (saksaksi muodoissa Rundfunk-/ Radiokunde, Fernsehkunde). Oppinimityksen valintaan vaikutti tietysti myös se, että uuden viran määrittelyn valmisteli yliopiston dosentti Helge Miettunen, jolta ennen valmistelun käynnistämistä oli ilmestynyt kirja Radio- ja tv-opin perusteet (1966). Miettunen oli taustaltaan elokuvatutkija ja esteetikko, jolle viestintä oli vain yksi mahdollinen näkökulma radion ja television ymmärtämiseen (ks. tästä tarkemmin jäljempänä). Hänen varsinainen työpaikkansa oli Yleisradiossa, jossa hän toimi tuolloin varapääjohtajana ja toimi siinä ominaisuudessa mm. Yleisradion ja yliopistojen tutkimusyhteistyötä koordinoivan asiantuntijaryhmän puheenjohtajana.

Miettunen hoiti virkaatekevänä uutta tiedotusopin professoria, johon kuitenkin monien vaiheiden jälkeen vuonna 1971 nimitettiin toinen yleisradiolainen, Helsingin yliopistossa psykologiassa väitellyt Kaarle Nordenstreng. Hän ja Miettusen toinen kilpailija viranhaussa, Osmo A. Wiio (organisaatioviestinnän professori Helsingin yliopistossa 1978 alkaen), olivat molemmat hakeneet vaikutteensa amerikkalaisista yliopistoista ja edustivat nousussa olevaa empiiristä joukkoviestinnän tutkimusta. Nordenstrengillä oli Yleisradiossa tärkeä rooli yleisradiotutkimuksen integroinnissa osaksi PTS-toimintaa, ensin tutkimusasiantuntijana, sitten tutkimuksen päällikkönä. Jo ennen professoriksi tuloaan hän oli alkanut ottaa etäisyyttä ”empiirisestä käyttäytymistieteestä” (esim.

Nordenstreng, 1968) ja suuntautui nk. normatiivisen yleisradiotutkimuksen suuntaan (Nordenstreng, 1971). Normatiivisuus korosti toisaalta tutkimuksen kiinnittymistä arvopäämääriin (esim. tasa-arvon ja demokratian edistäminen), toisaalta teoreettisen tiedon merkitystä empirian täydentäjänä.

Käyn seuraavassa hieman tarkemmin läpi sitä, millaisia ajatuksia Nordenstrengillä oli radio- ja tv-opin kehittämistä ja miten hänen näkemyksensä suhteutuivat Miettusen näkökulmaan. Sen jälkeen käsittelemme radio- ja tv-tutkimuksen irtautumisen Yleisradiosta instituutiona ja siirryn sitten luonnehtimaan tutkimusalueen myöhempiä kehitysvaiheita nykypäivään asti.

Nordenstrengin tiedotusoppi kohtaa Miettusen radio- ja tv-opin

Nordenstrengin näkökulma Miettusen määrittelemään radio- ja tv-oppiin perustui ”tiedotusopillisiin lähestymistapoihin”. Tuo ilmaus sisältyy monisteeseen, jonka Nordenstreng julkaisi pätevyitysmistyönään professuuriin ja jossa hän linjasi suuntaa radio- ja tv-tutkimukselle (Nordenstreng, 1970). Nordenstrengin monisteessaan tekemät johtopäätökset antavat aiheen olettaa, että radio- ja tv-opin piti hänen johdollaan kehittyä radio- ja tv-tieteeksi, joka perusluonteeltaan olisi ”poikkitieteellistä” mutta kehittelisi näistä aineksista oman kokonaisvaltaisen teoriansa. Lähestymistapojen tiedotusopillisuus tarkoitti, että radion ja television tutkimiseen sovellettiin nousemassa olevan joukkoviestinnän - tai kuten silloin sanottiin - joukkotiedotuksen tutkimisen käsitteitä ja välineitä.

Radio- ja tv-tutkimuksen tiedotusopillisina lähestymistapoina Nordenstreng erotti seuraavat: kanavan, lähettäjän, sanoman ja vastaanottajan tutkimus. Näiden lisäksi hän määritteli kolme yhdistettyä lähestymistapaa, jotka olivat välinetutkimus, yhteiskunnallisen informaationvälityksen tutkimus ja yhteiskunnallisten funktioiden tutkimus. Miettusen näkökulman radio- ja tv-oppiin hän sijoitti yhdistettyjen lähestymistapojen kategoriaan ja siellä nimenomaan välinetutkimukseen. Tätä viimeksi mainittua aluetta hän luonnehti mikrotason tutkimukseksi, jonka keskeisiä kohteita olivat ”sanoman ilmaisutekniikka” ja ”esteettinen sisältö”.

Vaikka radio- ja tv-opin suomalaisen pioneerin Helge Miettusen tutkimustyötä voidaankin Nordenstrengin tapaan luonnehtia esteettiseksi, Miettunen ei kuitenkaan rajannut radio- ja tv-oppiaan vain tähän. Nordenstreng osuu oikeaan sijoittaessaan Miettusen määrittelyn ’yhdistettyihin lähestymistapoihin’, mutta Miettunen ei itse ymmärtänyt radio- ja tv-oppiaan pelkäksi välinetutkimukseksi. Miettusen kirjoittamassa professuurin määrittelyssä radio- ja tv-oppi jakaantui kolmeen alueeseen, joihin välinetutkimuksen lisäksi kuuluivat ohjelmateoria ja viestintäoppi. Välinetutkimus kohdistui radion ja television tekniseen ’apparaattiin’ ja siihen perustuviin ilmaisumahdollisuuksiin, ohjelmateoria paneutui yleisradiotoiminnan funktioihin ja niiden suhteeseen ohjelmiin ja ohjelmistoihin sekä ohjelmapolitiikkaan, viestintäoppi käsittelee yleisradioinstituutioita osana viestinnän yleisempää tutkimusta kohdistuen huomion sähköisten viestimien käyttöön ja vaikutuksiin.

Jos Miettusen määrittelemää radio- ja tv-oppia Nordenstrengin tapaan kuvataan välinetutkimukseksi, se oli kuitenkin otteeltaan synteettistä, joka pyrki sulattamaan näkökulmaansa myös nousemassa olevan viestintäopin / joukkoviestinnän tutkimuksen kysymyksenasetteluja. Tässä mielessä se pyrki pitemmälle, kuin Miettusen itse edustama

elokuvatutkimus (vrt. Mieltunen, 1968). Elokuvatutkimus oli tuolloin välineteoreettista tai tekstianalyttistä (vrt. Mieltusen ohjelmateoria) eikä se tänä päivänäkään ole kovin kiinnostunut esim. elokuvan vastaanotosta empiirisenä ilmiönä. Professuurin määrittelyä edeltävässä kirjassaan Mieltunen muuten puhuu viestintäopin sijasta ”yleisötutkimuksesta” (Mieltunen 1966, 9). Samassa yhteydessä hän mainitsee radio- ja tv-tutkimuksen jakaantuneen kahteen hallitsevaan perinteeseen: yleisötutkimus edustaa näistä ”kokemusperäistä sosiologiaa”, toinen tutkimuksen laji on kohdistunut itse välineisiin.

Vaikka Mieltunen toteaa radio- ja tv-tutkimuksen perinteiden olevan selvästi erilaisia, hän korostaa niiden liittyvän kiinteästi toisiinsa. Molemmat tutkimuksen lajit yhdistyvät hänen mukaansa ”teoreettisessa pohdiskelussa”, jonka pyrkimyksenä on luonnehtia näitä välineitä (radiota ja televisiota), niiden ominaisuuksia, käyttömahdollisuuksia ja vaikutustapaa. Mieltusen hahmotteleman radio- ja tv-opin piti olla juuri tällaista teoreettista pohdiskelua, ”yleispätevien totuuksien etsimistä”. Teorian korostuksessa Mieltunen asettui Nordenstrengin kanssa samaan positivismikriittiseen rintamaan. Teoreettinen perusoivallus oli Mieltusen mukaan noussut tärkeäksi myös yleisötutkimuksessa, jossa ei enää voitu tyytyä pelkkien tosiasioiden kokoamiseen. Mutta vaikka Mieltunen ja Nordenstreng näin voidaan molemmat nähdä positivismikriitikoiksi, heidän kritiikkinsä lähtökohdat olivat hyvin erilaiset. Mieltusen kritiikki nousi humanististen tieteiden kulttuurisesta traditiosta, Nordenstreng puolestaan pyrki paitsi liittämään radio- ja tv-tutkimuksen selkeämmin osaksi joukkoviestinnän tutkimusta myös yhteiskunnallistamaan tulkinnan radiosta ja televisiosta. Jälkimmäisessä mielessä Nordenstreng pyrki radio- ja tv-tutkimuksessa samaan muutokseen, mitä nk. Revon kauden informatiivinen ohjelmapolitiikka tavoitteli yleisradio-toiminnassa.

Nordenstrengin näkökulmasta Mieltusen vikana oli rajoittuminen pelkästään mikro-näkökulmaan, pitäytyminen radion ja television omaan teoriaan. Nordenstrengin tavoittelema kriittinen teoria tavoitteli kokonaisvaltaisempaa tulkintaa radiosta ja televisiosta, jossa näiden ’välineellisyys’ asettuisi osaksi joukkoviestintää ja yhteiskuntaa yleisemmin. Mutta korostettakoon, ettei Nordenstrengkään halunnut sulkea humanistista perinnettä hahmottelemansa radio- ja tv-tieteen ulkopuolelle. Häinkin korosti vaikutteiden ottamista sekä yhteiskuntatieteellisestä että humanistisesta perinteestä, mutta näistä aineksista tuli kehittää radio- ja tv-tieteelle oma kriittinen teoriansa.

Professorina Nordenstrengistä ei tullut hahmottelemansa radio- ja tv-opin kehittäjää. Hän suuntautui tiedotusoppitieteen yleiseen kehittelyyn (erit. Nordenstreng 1975), kansainvälisen viestinnän tutkimukseen ja viestintäpolitiikkaan. Nordenstrengin luonnosteleva tutkimusohjelma on kuitenkin huomionarvoinen ainakin kahdesta syystä: Sen makronäkökulma kuvaa hyvin sitä radio- ja tv-tutkimusta, joka käynnistyi Yleisradion PTS:n ja yliopistojen yhteistyönä ja jatkui Nordenstrengin tultua yliopistoon pitkälle 1970-luvun puolelle. Tärkeää oli myös se, että Nordenstreng Mieltusen tapaan pyrki integroimaan näkökulmaansa aineksia sekä yhteiskuntatieteistä että humanistisesta perinteestä. Tämä edusti metodologista avoimuutta, jonka vasta myöhempi käänne kohti mediatutkimusta toteutti (ks. tästä tarkemmin jäljempänä). Huomattakoon, että Nordenstreng esitti tutkimusohjelmansa tilanteessa, missä tiedotusopillista tutkimusta hallitsivat informaatioteoria, sisällönanalyysi, sosiologinen survey-analyysi ja kokeellinen psykologia.

Radio- ja tv-opin joukkoviestinnällistyminen ja yhteiskunnallistuminen jättivät Miettusen tutkimuksen marginaaliin. Mutta radio- ja tv-tutkimuksen myöhempi kehitys kohti mediatutkimusta on tehnyt eräistä Miettusen radio- ja tv-opin rajauksista uudella tavalla huomionarvoisia. Elokuvatutkijana Miettunen esim. katsoi, että audiovisuaalisuus yhdistää television elokuvaan ja että televisiota ei siksi tullut tarkastella vain yleisradiotoiminnan osana. Elokuvatutkimus tuli tässä mielessä nähdä osaksi kehittyvää radio- ja tv-oppia. Miettunen myös käytti termiä 'sähköinen viestintä' kuvatessaan radio- ja tv-opin antia yleiselle viestinnän tutkimukselle. Tällä tavoin Miettusen käsitevalinta ennakoii yleisradiotutkimuksen ja radio- ja tv-opin myöhempiä määrittelyä sähköisen viestinnän tutkimukseksi (tästä enemmän jäljempänä).

Taulukko 1. Radio- ja tv-tutkimuksen muutos yleisradiotutkimuksesta mediatutkimukseen.

Tutkimus-perinne	Tutkimuksen konteksti	Peruskäsitteet	Tutkimuskohteet	Metodi
Yleisradio-tutkimus	Yhteiskunta: - politiikka - talous - demokratia - valta - julkisuus	Viestintä Informaatio Tieto	- vaikutukset, sisällöt - yleisö - normit, arvot, asenteet - maailmankuva - informatiivisuus - objektiivisuus - ymmärrettävyys, perillemeno - manipulaatio, indoktrinaatio - tiedontarpeet	Yleistävä Määrällinen
Media-tutkimus	Kulttuuri: - merkitysrakenteina - sosiaalisena ja tulkitsevana toimintana	Kieli Merkitys Teksti	- myytit, rituaalit - koodit, konventiot - diskurssit - ideologia, hegemonia - sukupuolisuus - genre, formaatti - vastaanotto (reseptio) - radio- ja tv-kulttuuri - elämäntapa, osakulttuurit - mielihyvä, maku - populaarikulttuuri	Erityinen, kohdespesifi Laadullinen

Akateeminen maailma ja Yleisradio eri teille

Nordenstreng siirtyi kansallisen yleisradiolaitoksen palveluksesta akateemiseen maailmaan tilanteessa, jossa 1960-luvun lopun informatiivista ohjelmapoliittikkaa ryhdyttiin poliittisesti normalisoimaan (tästä kehityksestä Yleisradiossa ks. Salokangas, 1996, 247-298). Kuten edellä on todettu, Revon kaudella luodussa ohjelmapoliittisessa suunnittelujärjestelmässä (PTS) akateemisella tutkimuksella oli tärkeä sija. Yleisradion poliittinen normalisointi 1970-luvun alkupuolella vaikutti myös tutkimuksen rooliin: Yleisradion tutkimustoiminta muuttui puhtaasti hallinnolliseksi ja yhteys akateemiseen

tutkimukseen löyhtyi (K. Pietilä, 1978, 221-223). Tähän muutokseen voitaneen lisätä, että samalla yhteydet kaupalliseen markkinatutkimukseen tiivistyivät.

Kauko Pietilän tv-ohjelmien perillemenoä käsitellyt lisensiaattityö (1973) on esimerkki 1970-luvun alun akateemisesta tutkimuksesta, joka vielä vahvasti nivoutui Yleisradion PTS-toimintaan (ks. myös Varis, 1971, V. Pietilä, 1972). Vielä vuosikymmenen puolivälissä Yrjö Littusen ja Risto Sinkon toimittama kokoomateos (1975) käy samaa keskustelua sanoman perillemenosta ja yhteiskunnallisen tiedonmuodostuksen problematiikasta. Tämän jälkeen erityisesti akateeminen tiedotusoppi ja Yleisradion tutkimustoiminta suuntautuivat selkeästi eri teille. Tiedotusopissa tosin kysymys informatiivisuudesta nousi uudelleen keskusteluun 1980-luvun alussa Pertti Hemanuksen ja Ilkka Tervosen objektiivisuus- kirjan (1980) myötä.

Seppo Sisätön (1977) valtio-opillinen sekä Juhani Wiion (1984) ja Heikki Kasarin (1985) tiedotusopilliset väitöskirjat edustavat yleisradiotoiminnassa pitkään työskennelleiden henkilöiden akateemista meritoitumista. Ne osoittavat, että yksilötasolla yhteydet yleisradiolaitoksen ja akateemisen tutkimuksen välillä olivat olemassa myös 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Wiion työssä on myös aavistus siitä metodologisesta murroksesta, joka samaan aikaan oli lisäämässä yleisradiolaitoksen mielenkiintoa akateemiseen tutkimukseen. Osoituksena siitä, että käynnissä ollut metodologinen murros kiinnosti ja yhdisti sekä akateemista maailmaa että yleisradiolaitosta, on vuonna 1978 ilmestymisensä aloittanut *Tiedotustutkimus-lehti* (ks. erit. artikkelia Työryhmä, 1981). Sen päätoimittajana oli vuosikymmenen vaihteessa Jukka Haapasalo Yleisradiosta ja lehteen kirjoittivat lisäksi lukuisat muut Yleisradion tutkijat ja toimittajat.

Dan Steinbockin väitöskirja (1983) ja Yleisradion 60- vuotisjuhlajulkaisu *Kymmenen esseetä elämäntavasta* (Heikkinen, 1986) ovat jo selvästi tutkimusotteen murrosta edustavia. Tutkimuksen keskiöön tulivat nyt kulttuuriset, sosiaaliset ja Steinbockin tapauksessa psyykkiset merkitysrakenteet. Yhteiskunnan, politiikan ja talouden sijasta joukkoviestintää problematisoitiin nyt yhä enemmän kulttuuristen ja sosiaalisten rakenteiden näkökulmasta. Tätä muutosta vauhditti yhteiskuntatieteiden kulturalisoituminen, joka nosti perinteisesti väheksytyt laadulliset tutkimusmenetelmät normaali-tieteen piiriin (kulturalismista ks. V. Pietilä, 1997, 282-332).

Olen toisaalla kuvannut kulturalisoitumisen seurauksia radio- ja tv-tutkimuksessa askeleena yleisradiotutkimuksesta mediatutkimukseen (Hujanen, 1997). Kuten edellä on todettu, yleisradiotutkimus kiinnitti suomalaisen radio- ja tv-opin joukkoviestinnän tutkimuksen metodeihin ja yhteiskunnalliseen näkökulmaan. Mediatutkimus kohdisti tutkijoiden huomion yhteiskunnan sijasta kulttuuriin, ja samalla tutkimuksen peruskäsitteistöön ilmestyivät viestinnän rinnalle humanistisista tieteistä tutut kielen, merkityksen ja tekstin käsitteet (ks. Taulukko 1 edellisellä sivulla). Tutkimuskohteiden tasolla näkökulma siirtyi viestinnän vaikutuksien ja funktioiden tarkastelusta kulttuurin koodien ja konventioiden, merkitysrakenteiden ja käytäntöjen tutkimiseen. Verrattuna Nordenstrengin hahmottelemaan tiedotusopilliseen radio- ja tv-tutkimukseen mediatutkimus merkitsi siirtymää yhteiskunnallisesta makronäkökulmasta kulttuurin mikro-rakenteisiin. Tutkimuksen metodologiassa tämä merkitsi yleistävien määrällisten metodien korvautumista tutkimuskohteiden erityisyyttä korostavilla laadullisilla menetelmillä.

Yleisradiotoiminnan uusi kilpailutilanne

1980-luvun puolivälistä alkaa suomalaisessa radio- ja tv-tutkimuksessa vaihe, jolloin akateeminen tutkimus kytkeytyy yleisradiolaitoksen ohjelmapoliittiseen tavoitteenasetteluun lähes yhtä kiinteästi kuin Yleisradion PTS-toimintaa luotaessa 1960-luvun lopulla. Ismo Silvon (1988) valtio-opillinen väitöskirja on luonteva osa tätä kytkentää; sen aiheena oli juuri yleisradiotoiminnan tavoitteet, televisiopoliittikka eri tasoineen. Dan Steinbock työskenteli myös Yleisradiossa 1980-luvun puolivälissä ja kiinnitti tuolloin huomiota erityisesti ohjelmatutkimukseen (Steinbock, 1984 ja 1985). Tätä aluetta oli Yleisradion ammattiopistossa herätelty henkiin - Helge Miettusen perinnettä jatkaen - jo 1980-luvun alkupuolella. Tuolloin Yleisradion koulutustoiminnassa ruvettiin erityisesti kiinnittämään huomiota radio- ja televisioilmaisun kehittämiseen (tästä esim. Teemalinkit, 1981 ja 1983).

Yleisradion julkaisemien kokoomateosten *Kymmenen esseetä elämäntavasta ja Elämää kuvavirrassa* (Heikkinen, 1986 ja 1989) kirjoittajat ovat esimerkkinä siitä, miten vähän akateemisen tiedotusopin edustajilla oli tekemistä yleisradiolaitoksen ja yliopistollisen tutkimuksen uudelleen tiivistyneessä yhteistyössä. Sosiologia, valtio-oppi, psykologia sekä yhä enemmän humanistiset tieteet olivat mukana uutta yhteistyötä käynnistämässä. Kulturalismin seurauksena tiedotusopissakin vuorovaikutus nimenomaan humanististen tieteiden suuntaan nousi päivän sanaksi, joten metodologisten näkökulmien erilaisuus sinänsä ei pitänyt olla yhteistyön esteenä.

Joukkoviestinnän rakenteiden ja tekniikan muutos sekä niihin liittyvä perinteisen yleisradiotoiminnan kilpailuasetelman muutos ovat ne tekijät, jotka ovat vauhdittivat yleisradiolaitoksen ja akateemisen tutkimuksen uudelleen virinnyttä yhteistyötä (uudesta kilpailutilanteesta mm. Hellman 1988, Kähkölä & Hemanus 1989; myös Hujanen & Jauert 1998). Muuttuneessa tilanteessa esim. Yleisradiolle ei enää riittänyt perinteinen tilastollinen yleisötutkimus. Yleisön koostumuksesta, mieltymyksistä, arvoista ja elämäntavoista tarvittiin entistä yksilöidämpää ja eriytyneempää tietoa. Yleisöt ja ohjelmien vastaanotto (reseptio) ovatkin nousseet uudella tavalla tutkimuksen mielenkiinnon kohteiksi (näistä ks. Alasuutari ym. 1991, Alasuutari 1993, Kytömäki & Savinen, 1993; myöhemmistä Ridell, 1998, Kytömäki, 1999). Tuotannon puolella uusi kilpailutilanne on puolestaan korostanut ohjelmistojen rakentamisen ja itse ohjelmien tekstuaalisten ominaispiirteiden tuntemisen tärkeyttä. Tässä mielessä myös ohjelmiin ja ohjelmistoihin kohdistuvalla tutkimuksella on ollut viestintäpoliittista ja ohjelmapoliittista tilausta (näistä esim. Steinbock, 1988, Hietala, 1990, Levo-Henriksson, 1991, Alm & Salminen, 1992, Nukari & Ruohomaa, 1992, Hujanen, 1993; myöhemmistä Hellman, 1999, Valaskivi, 1999, Ruoho, 2001, Hujanen, 2002).

Kuten useimmat edellä mainituista esimerkeistä osoittavat, 1980-luvun uusi radio- ja tv-tutkimus on ollut nimenomaan televisiotutkimusta. Tosin viestinnän rakenteiden muutos on herättänyt uutta mielenkiintoa myös radiotutkimukseen, mistä meillä on esimerkkinä 1980-luvun puolivälin paikallisradiouudistus (radiotutkimuksen tilannearvioista ks. Alitalo, 1991, Hujanen, 1993b ja 1997; myös Carlsson, 1997, Hujanen & Jauert, 1998). Television hallitseva asema tutkimuksessa ja viestintäpolitiikassa ei ole pelkästään suomalainen ilmiö. Se on havaittavissa kaikissa nk. jälkitekollisissa yhteiskunnissa. Metodologisesti tässä kehityksessä on se tärkeä piirre, että television populaarikulttuuri on tullut akateemisen mielenkiinnon kohteeksi nimenomaan humanististen tieteiden kautta (televisiotutkimuksesta esim. Seiter ym., 1989, Ovaskainen, 1990, Koivunen & Hietala, 1997, Geraghty & Lusted, 1998, Allen & Hill, 2004). Juuri tämä kytkentä on

tehnyt mahdolliseksi televisiotutkimuksessa sen vuorovaikutuksen, jota Nordenstrengkin 1970-luvun alussa haikaili: vuorovaikutuksen empiirisen yhteiskuntatieteen ja humanististen tieteiden välillä.

Radio- ja tv-tutkimus NORDICOMin sähköisissä tietokannoissa²

Tiedotustutkimuksen pohjoismaisen informaatio- ja dokumentaatiokeskuksen NORDICOMin aineistot tarjoavat mahdollisuuden tarkentaa edellä tehtyä arviota radio- ja tv-tutkimuksen kehityksestä. Seuraava katsaus suomalaiseen ja pohjoismaiseen radio- ja tv-tutkimukseen perustuu 1990-luvun alussa Lähikuva-lehden teemanumerossa julkaistuun artikkeliini (Hujanen, 1992), jossa hyödynsin suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografian sähköistä tietokantaa vuosilta 1985-1990. Haku tehtiin *radio- ja televisioalkuisten* hakusanojen perusteella täydentäen radion osuutta hakusanalla *paikallisradio* ja television osuutta hakusanoilla *kaapelitelevisio* ja *paikallistelevisio*. Varhaisempaa aineistoa täydentää jäljempänä uusi haku, joka perustuu Nordicomin tietokantaan vuosilta 1992-2003.

Käytetyt hakusanat kuvaavat ennen muuta tutkimuksen aihealueita. Niistä ei sinällään voida tehdä päätelmiä esim. tutkimusmetodologiasta tai vaikkapa tutkimusten jakaantumisesta eri tieteenaloille. Väärinkäsitysten välttämiseksi korostettakoon, että suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografia kattaa joukkoviestintään liittyvät tutkimukset tieteenalasta riippumatta. Näin ollen on perusteltua olettaa, että esim. radio- ja tv-tutkimukseen liittyvistä julkaisuista huomattava osa tulee tiedotusopin tai muun joukkoviestinnän tutkimuksen ulkopuolelta. Kuten viestinnän tutkimus yleisesti, radio- ja tv-tutkimus on ollut tieteiden tienristeys, jossa kohtaavat lukuisten tieteenalojen käsitteet ja menetelmät.

Suomalaiseen sähköiseen tietokantaan sisältyy vuosilta 1985 -1990 yhteensä 285 viitettä radiosta ja 407 televisiosta (ks. Taulukko 2). Näistä luvuista ei suoraan voi päätellä, että tietokannan aineistoista suurin osa käsittelee nimenomaan televisiota. Tämä päätelmä voidaan sen sijaan tehdä tulostamalla kyseisiin viitteisiin liittyvät julkaisut: näitä on 127 radiosta ja 350 televisiosta eli televisiota käsitteleviä julkaisuja on lähes kolminkertainen määrä verrattuna radioon.

Kummankin välineen sisällä voidaan lisäksi tarkastella viitteiden jakaantumista eri hakusanoihin. Radiotutkimuksesta keskeinen johtopäätös on se, että nimenomaan paikallisradiouudistus on teki 1980-luvun jälkipuoliskolla radiosta jälleen tutkijoiden mielenkiinnon kohteen. Paikallisradio kattaa noin 55 % eri hakusanojen tuottamista viitteistä. Paikallisradion hallitsevuus radiotutkimuksessa osoittaa, että viestintäpolitiikkaan liittyvät hallinnolliset, poliittiset ja tekniset intressit ovat keskeisiä tekijöitä alan tutkimuksen suuntautumisessa.

---

² Haut tietokannoista suoritti Suomen NORDICOMin informaattikko Eija Poteri.

Taulukko 2. Radio ja televisio suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografiassa 1985-1990 (NORDICOM).

RADIO		TELEVISIO	
Hakusana	Lkm	Hakusana	Lkm
Radio yleensä	18	Televisio yleensä	64
Radioilmaisu	11	Televisioilmaisu	19
Radiojournalismi	3	Televisiojournalismi	5
Radiomainonta	8	Televisiomainonta	35
Radio-ohjelmat	76	Televisio-ohjelmat	176
Radiotoimittajat	6	Televisiotoimittajat	1
Radiouutiset	5	Televisiouutiset	24
Paikallisradiot	158	Paikallistelevisio	10
		Televisiokanavat	5
		Televisioyhtiöt	7
		Televisiotekniikka	1
		Televisionäytelmät	3
		Televisioväkivalta	28
		Kaapelitelevisio	29
Yhteensä	285	Yhteensä	407

Televisiota koskevista hakusanoista eniten viitteitä tuotti *televisio-ohjelmat*. Jos tämän hakusanan 176 viitettä yhdistetään hakusanoihin *televisioilmaisu*, *televisiojournalismi*, *televisionäytelmät*, *televisiouutiset* ja *televisioväkivalta*, saadaan yhteensä 255 viitettä, mikä vastaa noin 63 prosenttia kaikista viitteistä. Tältä alueelta oletettavasti löytyy se suomalainen tv-tutkimus, joka angloamerikkalaisessa kirjallisuudessa 1980-luvulla nousi hallitsevaksi: television tekstianalyysi erilaisine lähestymistapoineen (tästä ks. Fiske, 1987, Allen, 1987, Burns ym. 1989, Mellencamp, 1990; vrt. Mäki-Tuuri ym., 1990, Eerikäinen, 1991, Kytömäki 1991). Kulttuuritutkimus eri perinteineen, semiotiikka, diskurssianalyysi, hermeneutiikka, kriittinen kielitiede ja narratologia, tulivat näin osaksi television ohjelmatutkimuksen metodologista arsenaalia. Kuitenkin on korostettava, että näiden rinnalla (ja osittain näihin yhdistyneenä) perinteinen sisällönanalyysi jäi elämään edelleen vahvana.

Yhtä lailla kuin tekstianalyysi oli ajankohtaista 1980-luvun ohjelmatutkimuksessa, reseptiotutkimuksen näkökulma nousi yhä tärkeämmäksi tv-yleisöjen tarkastelussa (tästä käänneestä ks. Bruhn Jensen, 1986, Morley, 1986, Seiter ym., 1989). Täydentämällä televisioalkuisia hakusanoja *vastaanoton* ja *reseption* käsitteillä NORDICOMin tietokannasta saatiin kaksi viitettä radiolle ja 13 televisiolle. Hakusanoilla *kulutus/käyttö* löytyi jo enemmän viitteitä: 34 radiolle ja 75 televisiolle. *Reseptio*-viitteiden vähydestä voisi päätellä, että laadullinen yleisötutkimus oli 1980-luvun lopulla määrällisesti edelleen varsin vähäistä.

Hakusanat *televisio yleensä*, *televisiokanavat*, *televisiotekniikka*, *televisioyhtiöt*, *kaapelitelevisio* ja *paikallistelevisio* tuottivat yhteensä 116 viitettä (28 %). Tämän alueen tutkimuksia voi luonnehtia otteeltaan televisio poliittisiksi ja viestintä poliittisiksi. Niiden

kontekstina on television uusi kilpailutilanne, television rakenteellinen ja tekninen muutos. Täydentämällä televisiota koskevaa hakua nimenomaan *viestintäpolitiikkanimikkeellä* saadaan tiedostosta kaksi viitettä radiosta, 23 televisiosta. Televisio näyttäisi siis hallinneen myös viestintäpoliittista tutkimusta.

NORDICOMin tietokannat tarjoavat mahdollisuuden myös radio- ja tv-tutkimuksen pohjoismaiseen vertailuun. Pohjoismaisen tutkimuksen sähköiseen tietokantaan sisältyy viitteitä vuodesta 1975 alkaen, joten vertailu tarjoaa pitemmän ajallisen perspektiivin tutkimuksen painopisteiden kehityksen tarkasteluun. Tähän kootussa vuosien 1975-1990 aineistossa (ks. Taulukko 3) ajallista muutosta voidaan radion osalta arvioida vain hakusanan *radio yleensä* perusteella (68 % viitteistä). Radiotutkimuksen painopiste näyttäisi sillä perusteella sijoittuvan 1980-luvulle - kuitenkin niin, että vuosikymmenen loppupuolella määrä kääntyy laskuun. Television osalta nimenomaan ohjelmatutkimus (hakusanoilla *uutiset, ohjelmat, sarjat*) painottuu selvästi 1980-luvulle. Vuosi 1988 tuottaa eniten viitteitä ja erityisesti ohjelmatutkimuksessa se on poikkeuksellisen tärkeä. Näiden lukujen voinee olettaa heijastavan tekstianalyttisen näkökulman yleistymistä 1980-luvun lopulla.

Radion keskeisiin hakusanoihin liittyviä viitteitä oli ylivoimaisesti eniten Ruotsista (Taulukko 4). Muut maat sijoittuivat suhteellisesti samalle Ruotsia alemmalle tasolle.

Televisiota koskevissa keskeisissä viitteissä Ruotsi ja Tanska olivat samalla tasolla, Suomesta ja Norjasta viitteitä oli selvästi vähemmän. Ohjelmatutkimuksessa Suomi oli määrällisesti Ruotsin ja Tanskan tasolla. Tanskan erityispiirteenä puolestaan voi pitää televisiosarjoihin kohdistuvaa tutkimusta, joka on ollut television populaarikulttuuriin liittyvän tutkimuksen keskeinen alue.

Taulukko 5 kuvaa radio- ja tv-alkuisia viitteitä NORDICOMin pohjoismaisessa tietokannassa vuosilta 1992-2003. Viitteiden määrän vuosittaisten jakautumien perusteella tästä aineistosta voidaan tehdä ainakin kaksi johtopäätöstä radio- ja tv-tutkimuksen myöhemmästä kehityksestä: Radiotutkimuksen määrä näyttäisi selkeästi ja trendinomaisesti vähentyneen 1990-luvun loppua kohden ainakin Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa. Televisioon liittyvät viitteet vähenevät myös jonkin verran erityisesti 2000-luvulle tultaessa, mutta kokonaisuutena tv-tutkimus vaikuttaa määrällisesti varsin vakiintuneelta.

Paikallisladioiden myötä nousut kiinnostus radiotutkimukseen näyttäisi siis hiipuneen 1990-luvun loppua kohden, kun taas televisiotutkimuksesta on tullut Pohjoismaissakin omaa identiteettiä luova mediatutkimuksen alue. Radiotutkimuksen muutoksessa on toisaalta korostettava, että samalla kun ajankohtainen viestintäpoliittinen tutkimus on vähentynyt, radiosta on tehty ja tekeillä useita väitöskirjatason tutkimuksia. Ne luotaavat radion kilpailuympäristössä tapahtuneita muutoksia (Kempainen, 2001, Ala-Fossi, tulossa), mutta tavoittelevat myös historiallisesti perusteltua teoriaa radiosta viestintävälineenä (Åberg, 1999, Nyre, 2003, Ruohomaa, 2003). Mediahistoriallinen tutkimus koki 1990-luvulla vahvan nousun kaikissa Pohjoismaissa ja tämä kiinnostus synnytti huomattavan määrän tutkimuksia myös radion ja television historiasta. Suomessa Yleisradio kirjoitutti oman instituutiohistoriansa, jonka kolme osaa julkaistiin vuonna 1996 Yleisradion täyttäessä 70 vuotta (Ilmonen, 1996, Lyytinen & Vihavainen, 1996, Salokangas, 1996). Tätä työtä täydentävät ohjelmien ja tuotannon historiaan liittyvät tutkimukset, joista tuorein on Oinosen (2003) kulttuurihistoriallinen väitöskirja radioviihteestä (muista esim. Nieminen, 1994, Hujanen, 1993, Ruoho 2001, Valaskivi 2002, Seppälä, 2003).

Taulukko 3. Radio ja televisio NORDICOMin pohjoismaisessa tietokannassa 1975-1990.

RADIO: Hakusana Radio yleensä	
Vuosi	Lkm
1975	68
1976	67
1977	49
1978	48
1979	76
1980	95
1981	119
1982	115
1983	132
1984	135
1985	121
1986	140
1987	125
1988	131
1989	90
1990	78

TELEVISIO:					
Vuosi	Asiasana / Lkm				
	TV yleensä	Uutiset	Ohjelmat	Sarjat	Yhteensä
1975	150	8	0	0	158
1976	21	5	0	0	126
1977	118	10	1	0	129
1978	0	7	0	0	7
1979	146	12	1	1	160
1980	143	10	48	2	204
1981	196	17	58	14	285
1982	187	16	51	12	266
1983	228	13	50	4	295
1984	315	27	78	8	428
1985	294	14	77	10	395
1986	327	16	78	13	434
1987	278	20	72	19	389
1988	319	25	112	27	483
1989	246	15	59	12	329
1990	210	16	57	9	292

Taulukko 4. Keskeiset hakusanat maittain NORDICOMin pohjoismaisessa tietokannassa 1975-1990.

RADIO:				
Hakusana	Maan nimi			
	Norja	Ruotsi	Suomi	Tanska
Radio yleensä	373	592	239	379
Radio-ohjelmat	12	117	106	64
Radiouutiset	7	31	10	19
Radiokuuntelijat	3	45	13	3
Paikallisradio	23	125	55	8
Yhteensä	418	910	423	473

TELEVISIO:				
Hakusana	Maan nimi			
	Norja	Ruotsi	Suomi	Tanska
TV yleensä	687	1100	553	1050
Uutiset	35	79	43	73
Ohjelmat	36	232	238	239
Sarjat	4	26	14	73
Yhteensä	762	1437	848	1435

Taulukko 5. Radio ja televisio NORDICOMin pohjoismaisessa tietokannassa 1992-2003.

RADIO:						TELEVISIO:					
Vuosi	Maan nimi					Vuosi	Maan nimi				
	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska	Yht.		Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska	Yht.
1992	40	28	10	35	113	1992	60	52	57	92	261
1993	29	14	11	28	82	1993	52	40	50	67	209
1994	25	21	9	14	69	1994	85	67	49	70	271
1995	28	10	21	12	71	1995	88	58	65	60	271
1996	24	21	4	11	60	1996	57	65	81	79	282
1997	22	27	10	8	67	1997	69	46	61	64	240
1998	20	20	10	28	78	1998	47	67	46	69	229
1999	9	26	4	11	50	1999	32	66	67	50	215
2000	16	8	9	4	57	2000	63	37	49	47	196
2001	22	10	4	9	45	2001	51	40	57	63	211
2002	15	5	5	7	32	2002	77	31	51	45	204
2003	11	7	12	14	44	2003	51	44	37	33	165
Yht.	261	197	109	181	748	Yht.	732	613	670	739	2754

Televisiotutkimuksen hallitseva asema uudessa mediatutkimuksessa synnytti 1980-luvun lopulla liikehdintää radiotutkimuksen aseman parantamiseksi ja sen oman identiteetin vahvistamiseksi. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos järjesti tässä hengessä kansallisen radiotutkimuksen konferenssin vuonna 1993 (ks. Hujanen, 1993b) ja laitos myös isännöi v. 1995 pidetyn alan ensimmäisen pohjoismaisen konferenssin (tämän tulokset julkaisussa Carlsson, 1997). Jälkimmäisen konferenssin pääpuhujaksi kutsuttiin vuonna 1993 Yhdysvalloissa ilmestymisensä aloittaneen Journal of Radio Studies –lehden perustaja ja päätoimittaja Frank Chorba. Myös Euroopassa radiotutkimus sai sittemmin oman tieteellisen aikakausjulkaisun (The Radio Journal, vuodesta 2003 lähtien).

Radio- ja tv-tutkimuksen identiteetti

Miettusen ja Nordenstrengin hahmotellessa radio- ja tv-oppia 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa radio ja televisio liittyivät tutkimusalueen identiteetissä vielä kiinteästi toisiinsa. Suomessa ja Pohjoismaissa sekä muuallakin Euroopassa tähän oli myös institutionaaliset syynsä: julkisen palvelun yleisradiolaitokset hallitsivat yleisradiotoiminnan kenttää. Mutta jo Nordenstrengin siirtyessä professoriksi 1970-luvun alussa alan tekninen kehitys oli vaikuttamassa myös tutkimuksen identiteettiin. Kaapelitelevisio oli tuolloin vahvasti esillä myös Suomen viestintäpoliittisessa keskustelussa ja Nordenstreng oli keskeisesti mukana kiistelystä, pitikö kaapelitelevisio rinnastaa perinteiseen yleisradiotoimintaan (ks. Nordenstreng, 1974).

Englanninkielisessä alan terminologiassa on käytössä nimike broadcast / broadcasting research. Dominickin ja Fletcherin kirjan *Broadcasting Research Methods* (1985) esipuheen mukaan tällä tarkoitetaan radioon, televisioon ja kaapelitelevisioon liittyvää tutkimusta. Tämä on esimerkki rajauksesta, missä radion ja television uudet muodot on sulautettu osaksi tutkimuksen perinteistä identiteettiä. Kuten artikkelin alussa todettiin, Suomen kieleen Dominickin ja Fletcherin käyttämän tutkimusalueen määrittelyn voi kääntää muotoon 'yleisradiotutkimus'. Mutta radio- ja tv-tutkimuksen keskeisen englanninkielisen tieteellisen aikakauslehden nimi tarjoaa toisenlaisen esimerkin alan teknisen kehityksen vaikutuksesta tutkimuksen identiteettiin. Lehti ilmestyi 1950-luvun alkupuolelta lähtien nimellä *Journal of Broadcasting*, mutta muutti vuonna 1985 nimensä muotoon *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. Perusteluna nimenmuutokselle oli se, että kaapeli- ja satelliittitelevisio yleistymisen teki välttämättömäksi tutkimuksen näkökulman laajentamisen perinteisestä yleisradiotoiminnasta myös muihin radio- ja tv-toiminnan muotoihin.

Televiisiotutkimus / television studies (ilman viittausta radioon) on 1980-luvulla vakiintunut tutkimusalueen / tieteenalan määrittely. Erottautamalla radiotutkimuksesta se kuvaa itse asiassa tärkeää piirrettä radio- ja televiisiotutkimuksen kehityksessä: television tutkimus on yhä enemmän nivoutunut muiden visuaalisten tai audiovisuaalisten viestintävälineiden tutkimukseen (vrt. mitä artikkelin alussa sanottiin Mieltusen radio- ja tv-opista). Suomessa elokuvatutkimus on ollut oppiaineena Turun yliopistossa, missä se yhdistettiin humanistiseen televiisiotutkimukseen v. 1991 määrittelyllä elokuva- ja televiisiotiede. Vastaavaa rajausta on käytetty sittemmin myös muiden yliopistojen kursseilla. Kansainvälisesti nimenomaan kytkentä elokuva-tutkimukseen on ollut televiisiotutkimuksen kehityksen tärkeä osa, esimerkkinä vaikkapa *Screen*-lehden merkitys näiden alueiden vuorovaikutuksessa (tästä Brunson, 1998).

Edellä on jo viitattu audiovisuaalisen kulttuurin alueeseen määrittelynä, joka pitää sisällään television lisäksi elokuvan ja videon sovellutuksineen. Myöhempi kehitys on tuonut kenttään mukaan mediataiteen sekä eri ilmaisumuotoja yhdistävän digitaalisen multimedian. Suomalaisessa alan tutkimuksessa ja opetuksessa tällä hallinnollisiin tarpeisiin 1980-luvun lopulla luodulla käsitteellä on ollut tärkeä merkitys (ks. erit. Viestintäkulttuuritoimikunta, 1991). Se on ollut vaikuttamassa keskeisesti alueen jatkokoulutuksen kehittämiseen ja sitä kautta myös tutkimuksen identiteettiin. Esimerkkinä tästä on vuonna 1991 opetusministeriön tuella käynnistetty audiovisuaalisen kulttuurin jatkokoulutusohjelma, joka vauhditti mediatutkimuksen institutionalisoitumista suomalaisiin yliopistoihin.

Mielenkiintoista ja tärkeää mediatutkimuksen identiteetin kehityksessä on se, että suunnittelu ja organisointi lähti liikkeelle ensin viestintäkulttuurin ja sitten audiovisuaalisen kulttuurin näkökulmasta (mediatutkimukseen liittyvästä keskustelusta ks. Hujanen, 1998b). Mutta varsin pian viestinnän ja audiovisuaalisuuden korvasi media, joka tuli ensin käyttöön Lapin yliopiston mediatiede-nimikkeessä v. 1992. Turun yliopistossa tiedotusoppi ja elokuva- ja televiisiotiede yhdistettiin vuonna 2000 mediatutkimus-nimiseksi oppiaineeksi. Tampereen yliopistossa tiedotusoppi ja taideaineet käynnistivät vuonna 1991 yhteisen audiovisuaalisen kulttuurin opintokokonaisuuden; se muuttui myöhemmin audiovisuaaliseksi mediakulttuuriksi ja vuonna 2002 pelkästään mediakulttuuriksi.

Radio- ja tv-tutkimuksen keskinäisen suhteen näkökulmasta voitaneen sanoa, että audiovisuaalisen kulttuurin korostus paitsi marginalisoi osaltaan radion tutkimusta myös eriytti radio- ja tv-tutkimuksen toisistaan. Tässä suhteessa käänne mediatutkimukseen voi tarjota uuden alun radio- ja tv-tutkimuksen vuorovaikutukselle. Media ja mediaalisuus voivat toimia samaan tapaan tutkimusta yhdistävänä kontekstina kuin yleisradiotoiminta, broadcasting, yleisradiotutkimuksen perinteessä.

Tampereen yliopistossa radio- ja tv-oppi sulautettiin vuonna 1976 osaksi tiedotusoppia, josta tuli laitoksen antaman ”ylivälineellisen” toimittajakoulutuksen tieteellinen perusta. Radio- ja tv-oppi jäi elämään ainoastaan radio- ja tv-opin lehtorin ja assistentin virkanimikkeissä. Mutta radio- ja tv-oppi herätettiin laitoksella uudelleen henkiin vuonna 1991 perustetussa sähköisen viestinnän apulaisprofessorissa, jonka opetusalaaksi määriteltiin radio- ja tv-opin lisäksi yleisradiotutkimus ja audiovisuaalinen kulttuuri. Viran nimen määrittelyssä seurattiin edellä mainittua amerikkalaista esimerkkiä, yleisradiotoiminnan näkökulman täydentämistä sähköisellä medialla.

Viran opetusalan määrittelyssä mielenkiintoista historiaa vasten on myös se, että nyt yleisradiotutkimus mainitaan erikseen radio- ja tv-opin rinnalla. Kuten alan historiaa tarkasteltaessa on edellä todettu, suomalainen radio- ja tv-oppi muuttui käytännössä nimenomaan yleisradiotutkimukseksi. Tässä mielessä viranmäärittely on luonteeltaan toisteinen, ilmaisee saman asian kahteen kertaan. Mutta voitaneen myös ajatella, että viranmäärittely näin muistuttaa näiden kahden alueen erilaisesta historiasta ja rohkaisee näin palaamaan radio- ja tv-opin erityiseen historiaan.

Entä mitä tekemistä audiovisuaalisella kulttuurilla on sähköisen viestinnän alanmäärittelyssä? Tuo alue on mukana viranmäärittelyssä osittain käytännöllisistä syistä: tiedotusopin laitos oli tuolloin käynnistämässä yhdessä taideaineiden kanssa audiovisuaalisen kulttuurin opetusta Tampereen yliopistossa. Mutta tällä määrittelyllä uusi virka haluttiin myös nivoa käynnissä olleeseen audiovisuaalisen kulttuurin opetuksen ja tutkimuksen kehittämiseen suomalaisissa yliopistoissa laajemmin. Radio- ja tv-tutkimuksen kehityksessä tuli näin ollen ottaa huomioon ne kysymyksenasettelut ja menetöt, jotka olivat kansainvälisesti valtaamassa alaa mediatutkimuksen nimellä.

LÄHTEET

- Ala-Fossi, Marko (tulossa), *Saleable Compromises. Quality Cultures in Finnish and US Commercial Radio*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.
- Alasuutari, Pertti (1993), *Radio suomalaisten arkielämässä*. Yleisradio, Tutkimus- ja kehitysosasto, Tutkimusraportti 3 / 1993.
- Alasuutari, Pertti & Armstrong, Karen & Kytömäki, Juha (1991), *Reality and Fiction in Finnish TV Viewing*. Oy Yleisradio Ab, Research and Development, Research Report 3/1991.
- Alitalo, Simo (1991), *Radio: Tutkimusongelmia ja haasteita*. Oy Yleisradio Ab, Tutkimus- ja kehitysosasto, Tutkimusraportti 4/1991.
- Allen, Robert C. (1987), *Channels of Discourse. Television and Contemporary Criticism*. Methuen: London.
- Allen, Robert C. & Hill, Annette (ed.) (2004), *The Television Studies Reader*. Routledge: London and New York.

- Alm, Ari & Salminen, Kimmo (toim.) (1992), *Toosa soi. Musiikki radion kilpailuvälineenä*. Yleisradio, Tutkimus ja kehitys, Tutkimusraportti 1/1992.
- Bruhn Jensen, Klaus (1986), *Making Sense of the News*. Aarhus University Press: Viborg.
- Brunsdon, Charlotte (1998), "What is the 'Television' of Television Studies". Teoksessa Christine Geraghty & David Lusted (ed.), *The Television Studies Book*, 95-113.
- Burns, Gary & Thompson, Robert (ed.) (1989), *Television Studies, Textual Analysis*. Praeger: New York, Westport, Connecticut, London.
- Carlsson, Ulla (ed.) (1997), *Radio Research in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. Nordicom: Gothenburg.
- Delia, Jesse G. (1987), "Communication Research: A History". Teoksessa Charles R. Berger & Steven H. Chaffe (eds.), *Handbook of Communication Science*, Sage: Newbury Park, Beverly Hills, London, New Delhi, 20-98.
- Dominick, Joseph R. & Fletcher, James E. (1985), *Broadcasting Research Methods*. Allyn and Bacon: Boston, London, Sidney, Toronto.
- Erikäinen, Hannu (1991), "Mitä televisio on?" Julkaisussa Mikko Lehtonen (toim.), *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*, Tampereen yliopisto, Yleinen kirjallisuustiede, Julkaisuja, 24 / 1991, 15- 39.
- Fiske, John (1987), *Television Culture*. Methuen: London and New York.
- Geraghty, Christine & Lusted, David (ed.) (1998), *The Television Studies Book*. Arnold: London.
- Heikkinen, Kalle (toim.) (1989), *Elämää kuvavirrassa*. Tammi: Helsinki.
- Heikkinen, Kalle (toim.) (1986), *Kymmenen esseetä elämäntavasta..* Oy Yleisradio Ab: Helsinki.
- Hellman, Heikki (1999), *From companions to competitors: the changing broadcasting markets and television programming in Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 652, University of Tampere, Tampere.
- Hellman, Heikki (1988), *Uustelevisio aika?* Hanki ja Jää: Helsinki.
- Hemanus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1980), *Objektiivinen joukkotiedotus*. Otava: Keuruu.
- Hietala, Veijo (1990), *Teeveen merkit. Television lukutaidon aakkoset*. Oy Yleisradio Ab, Opetusjulkaisut, Vaasa.
- Hujanen, Taisto (2002), *The Power of Schedule: Programme Management in the Transformation of Finnish Public Service Television*. Tampere University Press: Tampere.
- Hujanen, Taisto & Jauert, Per (1998), "The New Competitive Environment of Radio Broadcasting in the Nordic Countries: A Short History of Deregulation and Analysis". *Journal of Radio Studies*, Vol. 5, 1(1998), 105-131.
- Hujanen, Taisto (1998b), "Kaikki tiet vievät mediatutkimukseen?" *Tiedotustutkimus*, 21, 3 (1998).

- Hujanen, Taisto (1997), "From Broadcasting Research to Media Studies. A Historical Review and Analysis of Radio Research in Finland". Teoksessa Ulla Carlsson (ed.), *Radio Research in Denmark, Finland, Norway and Sweden*, NORDICOM: Gothenburg, 1997, 5-24.
- Hujanen, Taisto (1993), *Ajankohtainen kakkonen kohtaa historiansa*. Oy Yleisradio Ab, Tutkimusraportti 9 / 1993.
- Hujanen, Taisto (toim.) (1993b), *Radiotutkimusta kohti*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Sarja C, 18 / 1993.
- Hujanen, Taisto (1992), "Radio- ja TV-tutkimus Suomessa". *Lähikuva*, 1(1992), 70-76.
- Ilmonen, Kari (1996), *Tekniikka, kaiken perusta. Yleisradion historia 1926-1996, 3. osa*. Yleisradio Oy: WSOY painolaitokset.
- Kasari, Heikki (1985), *Patterns of television viewing in Finland*. Viestintätutkimuksen Seuran Julkaisuja, N:o 9, Somero.
- Kempainen, Pentti (2001), *Radion murros*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Koivunen, Anu & Hietala, Veijo (1997), *Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, Sarja A, 59 / 1997, Turun yliopisto.
- Kytömäki, Juha (1999), *Täytyy kattoo, jos saa kattoo. Sosiaalipsykologisia näkökulmia varhaisnuorten televisiokokemuksiin*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia, Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos, Vantaa.
- Kytömäki, Juha (toim.) (1991), *Nykyajan sadut*. Gaudeamus: Helsinki.
- Kytömäki, Juha & Savinen, Ari (1993), *Terveisiä katsojilta. Palautetutkimuksen televisiota koskevien keskustelujen analyysi*. Yleisradio, Tutkimus & Kehitys, Tutkimusraportti 1 / 1993.
- Kähkölä, Paavo & Hemanus, Pertti (toim.) (1989), *Revon haamusta taivaskanaviin*. Hanki ja Jää: Helsinki.
- Levo-Henriksson, Ritva (1991), *Arkkityyppi ja versiot*. Oy Yleisradio Ab, Tutkimus- ja kehitysosasto, Tutkimusraportti 7 / 1991.
- Littunen, Yrjö & Sinkko, Risto (toim.) (1975), *Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus*. Weilin+Göös: Helsinki.
- Lyytinen, Eino & Vihavainen, Timo (1996), *Perustamisesta talvisotaan. Sodan ja vaaran vuodet. Yleisradion historia 1926-194, 1. osa*. Yleisradio Oy: WSOY painolaitokset.
- Mellencamp, Patricia (ed.) (1990), *Logics of Television. Essays in Cultural Criticism*. BFI Publishing: London.
- Miettunen, Helge (1966), *Radio- ja tv-opin perusteet*. Weilin+Göös: Helsinki.
- Miettunen, Helge (1968), *Elokuvailemaisun teoria*. Tampereen yliopiston lehdistö- ja tiedotusopin laitos, Monistesarja, 2/1968.
- Morley, David (1986), *Family Television*. Comedia: Old Woking, Surrey.

- Mäki-Tuuri, Armi & Vilhunen, Airi (toim.) (1990), *Mediat ja merkitykset. Äidinkielen Opettajien Liiton XXXVII Vuosikirja, Äidinkielen Opettajain Liitto, Helsinki.*
- Nieminen, Heikki-Tapio (1994), *Suomenkieliset radiohartaudet Yleisradion ohjelmistossa 1926-1939.* Yleisradio, Tutkimus ja kehitys, Tutkimusraportti 10 / 1994.
- Nordenstreng, Kaarle (1968), "Communication Research in the United States: A Critical Perspective". *Gazette*, Vol. XIV, 3, 207-216.
- Nordenstreng, Kaarle (1970), *Tutkimuskohteena radio ja televisio, Tiedotusopillisia lähestymistapoja.* Tampereen yliopiston kommunikaatiotutkimuksen laitos, Monistesarja, N:o 3, Tampere 1970.
- Nordenstreng, Kaarle (1971), "Broadcasting Research in Scandinavian Countries". Teoksessa H. Eguchi & H. Ichinohe (eds.), *International Studies of Broadcasting, NHK Radio and TV Culture Research Institute, Tokyo, 245-265.*
- Nordenstreng, Kaarle (1975), *Tiedotusoppi*, Otava: Keuruu.
- Nordenstreng, Kaarle (1974), *Tajuntateollisuus. Viestintäpolitiikan näköaloja.* Weilin + Göös: Helsinki.
- Nukari, Matti & Ruohomaa, Erja (1992), *Ohjelmien summasta lähetysvirtaan.* Oy Yleisradio Ab, Tutkimusraportti 8 / 1992.
- Nyre, Lars (2003), *Fidelity Matters. Sound Media and Realism in the 20th Century.* Department of Media Studies, University of Bergen, Bergen.
- Oinonen, Paavo (2003), *Pitkä matka Tippavaaraan...: suomalaisuuden tulkinta ja Yleisradion toimintaperiaatteet radiosarjoissa Työmiehen perhe, Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja ja Kankkulan kaivolla 1945-1964.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Ovaskainen, Kai (1990), *Monimerkityksinen televisio.* Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A, 69 / 1990.
- Pietilä, Kauko (1978), "Yleisradiotutkimuksen metodista". Teoksessa Y. Littunen & P. Rautio & A. Saarinen (toim.), *Tieto, Tiede, Yhteiskunta.* Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, Tampere 1978, 221-252.
- Pietilä, Kauko (1973), *Näkikö silmä, kuuliko korva?* Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, A-tutkimuksia, N:o 44, Tampere.
- Pietilä, Veikko (1997), *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä.* Vastapaino: Tampere.
- Pietilä, Veikko (1972), *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus.* Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, A-tutkimuksia, No. 41 / 1972.
- Pietilä, Veikko & Malmberg, Tarmo & Nordenstreng, Kaarle (1992), "Teoreettisia yhtymäkohtia ja vastakkainasetteluja: katsaus Suomesta". Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.), *Tiedotusopin peruskurssin lukemisto*, Tiedotusopin laitos, Opetusmoniste No. 44, Syyskuu 1992, 260-279.
- Ridell, Seija (1998), *Tolkullistamisen politiikkaa. Televisioutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta.* Acta Universitatis Tamperensis 617, Tampereen yliopisto, Tampere.

- Ruoho, Iris (2001), *Utility Drama: Making of and Talking about the Serial Drama in Finland*. Tampere University Press: Tampere.
- Ruohomaa, Erja (2003), *The Mobility of Radio Listening*. YLE Audience Research, Research Report 5 / 2003, Helsinki.
- Salokangas, Raimo (1996), *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949-1996, 2. osa*. Yleisradio Oy: WSOY painolaitokset.
- Seiter, Ellen & Borchers, Hans & Kreutzner, Gabriele & Warth, Eva-Maria (ed.) (1989), *Remote Control. Television, Audiences & Cultural Power*. Routledge: London and New York.
- Seppälä, Antti (2003), *Todellisuutta kuvaamassa – todellisuutta tuottamassa: työ ja koti television ja vähän radionkin uutisissa*. Jyväskylä studies in humanities 2, Jyväskylän yliopisto.
- Silvo, Ismo (1988), *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnat*. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisuja, N:o 2, Yleisradio.
- Sisättö, Seppo (1977), *Televisio ja vaalit*. Valtiotieteellinen yhdistys, Poliittikan tutkimuksia 17, Helsinki.
- Steinbock, Dan (1988), *Formaatti ja televisiosarjat*. Oy Yleisradio Ab, Suunnittelu- ja tutkimusosasto, Sarja B 1/1988.
- Steinbock, Dan (1985), *Television ohjelmakieli tekstinä. Teoreettinen tutkimus*. (I) Yleisradio: Helsinki.
- Steinbock, Dan (1984), *YLE:n tv-uutisten auditiivisten, visuaalisten ja lingvististen koodien kartoitusanalyysiä: case study*. Oy Yleisradio AB, Tutkimus- ja suunnitteluosasto, Sarja B, 5/1984.
- Steinbock, Dan (1983), *Televisio ja psyyke*. Weilin+Göös: Espoo.
- Suhonen, Pertti & Varis, Tapio (1968), "Studying Radio and Television Audiences in Finland: Research Methods Used in 1968". Teoksessa *Mass Communication Research in Finland: On Mass Media in General and Broadcasting in Particular*, The Finnish Broadcasting Company, Research Reports from the Section of Long Range Planning, No. 1/1968.
- Teemalinkki (1983), *Fakta ja fiktio -veteen piirretty viiva*. Oy Yleisradio Ab: Helsinki, Helmikuu 1983.
- Teemalinkki (1981), *Dokumentti ja todellisuus*. Oy Yleisradio Ab: Helsinki, Huhtikuu 1981.
- Työryhmä (1981), "Hetken kuluttua: uutiset!". *Tiedotustutkimus*, 4. vsk, 4(1981), 3-21.
- Valaskivi, Katja (2002), *Leipää ja rinkiä. Johdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Sarja B 43 / 2002.
- Valaskivi, Katja (1999), *Relations of Television. Genre and Gender in the Production, Reception and Text of a Japanese Family Drama*. Acta Universitatis Tamperensis 698, University of Tampere, Tampere.

- Varis, Tapio (1971), *Ideologia ja tiedonvälityksen loukkaavuus*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, Monistesarja, 7 / 1971.
- Viestintäkulttuuritoimikunta (1991), *Viestintäkulttuuritoimikunnan IV mietintö. Viestintäkulttuurikoulutuksen kehittäminen*. Komiteamietintö 1991:16, Helsinki.
- Wii, Juhani (1984), *Televisio ja arkikäyttäytyminen*. Weilin+Göös: Espoo.
- Åberg, Carin (1999), *The Sounds of Radio. On Radio as an Auditive Means of Communication*. Department of Journalism, Media and Communication, University of Stockholm, Stockholm.